



TÜRKİYE'DEN IRAK'A YAPILAN İHRACATIN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ VE TRC3 BÖLGESİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Sustainability of Turkey's exports to Iraq and its Impact on TRC3 Region

Yrd. Doç. Dr. İbrahim HÜSEYİNİ

Şırnak Üniversitesi, ibrahim_huseyni@hotmail.com Şırnak/Türkiye

Hüseyini, İ. (2017). "Türkiye'den Irak'a Yapılan İhracatın Sürdürülebilirliği ve TRC3 Bölgesi Üzerindeki Etkileri", Vol:3, Issue:15; pp:501-516 (ISSN:2149-8598)

ARTICLE INFO

Article History

Makale Geliş Tarihi

Article Arrival Date

10/08/2017

Makale Yayın Kabul Tarihi

The Published Rel. Date

15/09/2017

Anahtar Kelimeler

Irak'a Yapılan İhracat, TRC3 Bölgesi, Sektörel İhracat

Keywords

Exports to Iraq, TRC3 Region, Sectorial Exports

ÖZ

Bu çalışmanın amacı Irak'a yapılan ihracatın sürekliliğini araştırmak ve bu ihracatın TRC3 bölgesine daha fazla katkı sağlaması için bu bölgede teşvik edilmesi gereken sektörleri belirlemektir. Çalışmada Birleşmiş Milletlerin ürün sınıflaması olan HS (Harmonized System) ürün sınıflaması kullanılmıştır. Çalışma sonucunda Türkiye'nin "demir ve çelik", "elektrik ve elektronik malzemeler" ile "demir veya çelikten malzemeler" ürün grubunda Irak'ta iyi bir pazar payına sahip olduğu belirlenmiştir. Ancak "demir ve çelik" ürün grubunda Ukrayna, "elektrik ve elektronik malzemeler" ürün grubunda ise Çin'in Irak'taki pazarını arttırarak, Türkiye'nin ihracatını etkiledikleri belirlenmiştir. Diğer taraftan Türkiye'nin "araçlar", "optik ürünleri" ve "eczacılık" gibi bazı ürün guruplarında ise Irak pazarında hiç söz sahibi olmadığı tespit edilmiştir. Çalışma sonucunda, 2013 yılı itibarıyla Irak'a iki milyar 400 milyon dolarlık ihraç edilen "tarıma dayalı sanayi" ürünlerinin TRC3 bölgesinde üretiminin teşvik edilmesinin uygun olacağı belirlenmiştir. Bunun yanında "plastik ve kauçuk" sektörü ile "mobilya" sektörü de TRC3 bölgesinde üretilmesi etkinlik yaratacaktır. Bu iki sektörün bazı ürün guruplarının Irak'a olan ihracatı 2013 yılı itibarı ile 1 milyar 100 milyon dolardır. Son olarak üretiminin teşvik edilmesinin uygun olacağı belirlenen sektör ise 2013 yılında Irak'a yaklaşık 750 milyon dolarlık ihraç edilen tekstil ve hazır giyim sektörüdür.

ABSTRACT

The aim of this study is to investigate sustainable of exports from turkey to Iraq and identify the industries that should be encouraged in TRC3 region to make more efficient this export for this region. The Harmonized Commodity Description and Coding System (HS) developed by the United Nations has been used in the study. Study concludes that Turkey has large market in Iraq especially at "Iron and Steel", "Electrical, electronic equipment" and "Articles of iron or steel" industries. However, in the "iron and steel" product group Ukraine and in the "electrical and electronic goods" product group, China has increased its market in Iraq and so those countries are affecting Turkey's exports. In the other hand it is determined that Turkey exports very little in some industries such as "vehicle", "optical products" and "pharmacy". The result of studies implies that "agro-industrial" which is exported from Turkey to Iraq about \$ 2.4 billion in 2013 is a suitable sector for encourage in TRC3 region. Besides that it will create efficiency that producing of "plastic and rubber products manufacturing industry" and "furniture industry" in the TRC3 region. Some product groups of those two industries were exported to Iraq about \$ 1.1 billion in 2013. Finally industry determined for encourage in the region is "textile and ready-wear industries" which is exported to Iraq about \$ 750 million in 2013.

1. GİRİŞ

Ekonomik büyüme ülkelerin en büyük makroekonomik hedeflerinden biridir. İhracat sayesinde genişleyen pazarların firmaların etkinliklerini arttırarak ölçek ekonomilerden faydalanmalarına olanak tanır (Seyidoğlu, 2009). Artan ihracat rakamları, firmaların üretimlerini arttırırken ülkenin gayrisafı yurtiçi hâsıla rakamlarının artmasını işsizliğin azalmasını ve ülkenin refah seviyesinin yükselmesini sağlar (Ünsal, 2009). Yapılan ampirik çalışmalar da ihracatın ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğu savını destekler niteliktedir. Özellikle 20. YY'ın ikinci yarısında yoğunlaşan ampirik çalışmalarda önceleri sıralı korelasyon ve basit regresyon modelleri kullanılmış ve bu çalışmaların büyük çoğunluğu ihracatın ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğunu işaret etmiştir (Emery, 1967; Syron ve Walsh, 1968; Michaely, 1977; Balassa, 1978). 1980'li yıllar ve sonrasında ise ihracat ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi nedensellik yönüyle inceleyen çalışmalar ön plana çıkmış, bu çalışmaların bir kısmı ihracattan ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik olduğu sonucuna ulaşmışken bazıları ise büyümeden ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik olduğunu belirlemişlerdir. Bu değişkenler arasında çift yönlü bir etkileşim olduğu sonucuna varan çalışmalar da bulunmaktadır (Afxentiou ve Serletis, 1991; Ekanayake, 1999; Kaya ve Hüseyini, 2015; Hüseyini ve Çakmak, 2016; Dura vd. , 2017; Kilic ve Beser, 2017; Pata, 2017).

İhracat ülkelerin ekonomik büyümelerini olumlu yönde etkilerken, ülke içinde ihracatın yapıldığı bölgelerin de kalkınmalarına olanak sağlamaktadır. İhracat rakamlarının arttığı bölgelerde refah düzeyi yükselmekte, istihdam oranı artmakta ve işsizlik azalmaktadır. TÜİK'in ekonomik sınıflamasına göre Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin bir alt bölgesi olan ve Mardin, Şırnak, Siirt ile Batman illerini kapsayan TRC3 bölgesi, görece Türkiye'nin az gelişmiş bir bölgesidir. Irak ve Suriye'ye sınırı olmasının yanında Türkiye'nin en büyük kara sınır kapısı olan Habur sınır kapısının da bulunduğu bölgede ihracat rakamlarının diğer bölgeler ile karşılaştırıldığında düşük olduğu söylenebilir.

Bu çalışmada Türkiye'nin Irak'a yaptığı ihracat sektörel bazda incelenmeye çalışılarak, Türkiye'nin pazar payının yüksek olduğu sektörler belirlenmeye çalışılmış ve bu sektörlerde Türkiye'nin pazarını daraltmaya çalışan rakip ekonomiler belirlenmiştir. Türkiye'nin pazar payının düşük olduğu sektörler de tespit edilerek bu sektörlerde Irak'a en çok ürün gönderen ekonomiler belirlenmiş ve Türkiye'nin pazar payını artırma ihtimali tartışılmıştır. Bunun yanında TRC3 bölgesinde hangi sektörlerde üretimin teşvik edilmesinin daha uygun olacağı belirlenmeye çalışılmıştır. Belirlenecek sektörlerde yapılacak uygun teşviklerle TRC3 bölgesinde ihracat rakamlarının artması, bölgeler arası gelir eşitsizliğine olumlu katkılar sunacaktır.

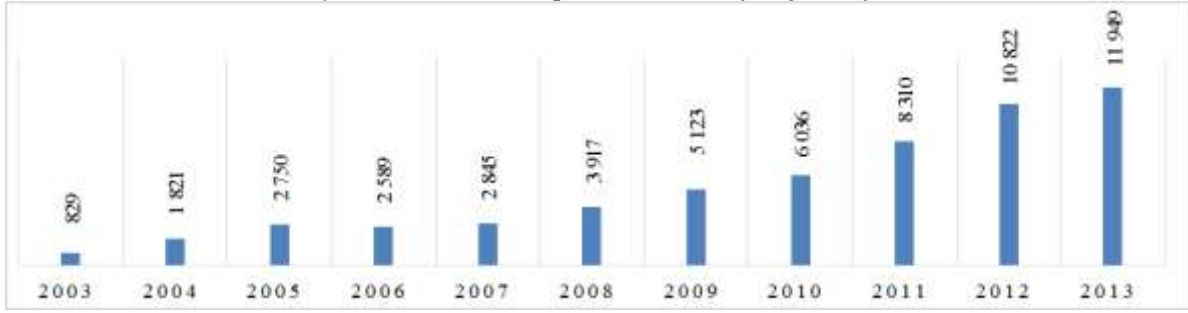
Çalışmada 2016 verileri yerine 2013 verileri kullanılmıştır. Ortadoğu'da siyasi istikrarsızlık ve savaşlara neden olan Arap Baharı olarak adlandırılan olgu, Irak'ı da olumsuz yönde etkilemiştir. Irak'ın Musul kentinin DAİŞ tarafından işgal edilmesi ve ortaya çıkan belirsizlik durumu, Türkiye'nin Irak'a yaptığı ihracatın yaklaşık %40 oranında azalmasına neden olmuştur. Çalışmada 2016 yılı verilerinin kullanılması var olan potansiyelin tam olarak anlaşılmasına engel olacaktır. Bu nedenle çalışmada Irak'a olan ihracatın normal seyrinde devam ettiği son yıl olan 2013 yılı verileri kullanılmıştır.

1973 yılında Gümrük İdare Memurluğu olarak faaliyete geçen, 1976'da Gümrük Müdürlüğü, 1981 yılında Habur Gümrükler Başmüdürlüğü olan Habur Sınır Kapısı, Türkiye'nin Irak'a açılan tek kapısıdır. Bunun yanında Ortadoğu'nun, Türkiye üzerinden Avrupa ile ticaret ağının en önemli parçası olan Habur Sınır Kapısı 13 Temmuz 2006 tarihinde yenilenmiş yüzü ile hizmete girmiştir.

1991 Körfez savaşı ve 2003 Irak işgali ile büyük oranda tahrip olan ülke, yeniden inşa sürecinde en yakın komşusu olan Türkiye'nin hem beşeri sermayesinden hem de imalat sanayinden azami ölçüde faydalanmak isteyeceği kaçınılmazdır. Tabi diğer taraftan zengin petrol kaynaklarına sahip olan bir ülkenin yeniden inşası hiç şüphesiz Türkiye içinde büyük bir pazar anlamına gelmektedir. Bu çalışmada 2003 yılından sonraki dönemde Türkiye'nin Irak'a olan ihracatı ve TRC3 bölgesinin bu ihracattaki konumu, eksik, güçlü ve zayıf yönleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2. IRAK'A YAPILAN İHRACATIN YILLARA GÖRE DEĞİŞİMİ

Türkiye'den Irak'a yapılan yıllık ihracat rakamları incelendiğinde 2003 yılından sonra büyük bir ivme yaşandığı görülmektedir. Şekil 1'de görüldüğü gibi 2003 yılında Irak'a yapılan ihracat bir milyar dolar bile değilken 2013 yılına gelindiğinde yaklaşık 13 katlık bir artışla 12 milyar dolar seviyesine çıktığı görülmektedir.

Şekil 1. Irak'a Yapılan İhracat (milyon \$)**Kaynak:** TÜİK(TÜİK, 2016)

Irak'a yapılan ihracattaki artışın bir sonucu olarak, Irak'ın toplam ihracatımızdaki payı artmıştır. Şekil 2'de görüldüğü gibi 2003 yılında Türkiye yaptığı ihracatın yalnızca %1,75'ini Irak'a yaparken 2013 yılına gelindiğinde bu oran yaklaşık %8'lere çıkmıştır.

Şekil 2. Irak'ın Toplam İhracatımızdaki Payı**Kaynak:** TÜİK, 2016

Irak'a yapılan ihracattaki bu artış Irak'ın en çok ihracat yaptığımız ülkeler sıralamasında hızla yükselmesine olanak sağlamış ve 2007 yılında en çok ihracat yaptığımız ülkeler sıralamasında 11. sırada olan Irak'ın, 2013 yılına gelindiğinde Almanya'nın arkasından ikinci sıraya yükseldiği Tablo 1'den görülmektedir. Tabloya göre dünya ve Avrupa ekonomisinin genişlediği dönemde -2008 yılından önce- Irak sıralamada alt sıralarda iken 2008 krizi ile beraber üst sıralara çıkmıştır. Kriz döneminde Türkiye'den diğer ülkelere yapılan ihracatta düşüş meydana gelirken Türkiye'den Irak'a yapılan ihracatın normal seyrinde devam ettiği -krizden etkilenmediği- için sıralamanın Irak lehine değiştiği gözlemlenmektedir. Bu durum, 2008 küresel krizinde, Türkiye ihracatına Irak'ın, Orta Doğu ve Afrika Pazar'ı birlikte büyük bir destek olarak, Türkiye'nin Avrupa'dan dolayı daralan ihracatının etkilerini biraz da olsa azalttığını işaret etmektedir.

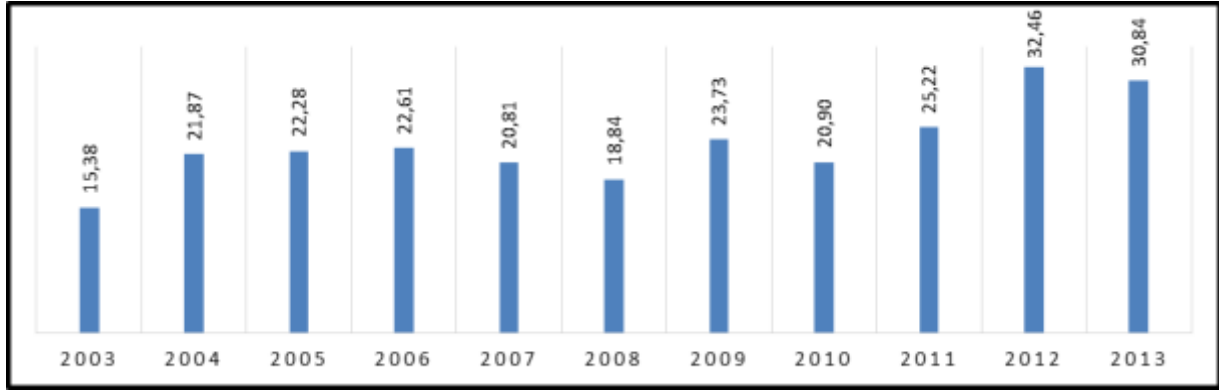
Tablo 1. En Çok İhracat Yaptığımız Ülkeler Sıralaması

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1	Almanya	Almanya	Almanya	Almanya	Almanya	Almanya	Almanya
2	İngiltere	İngiltere	Fransa	İngiltere	Irak	Irak	Irak
3	İtalya	BAE	İngiltere	İtalya	İngiltere	İran	İngiltere
4	Fransa	İtalya	İtalya	Fransa	İtalya	İngiltere	Rusya
5	Rusya	Fransa	Irak	Irak	Fransa	BAE	İtalya
6	İspanya	Rusya	İsviçre	Rusya	Rusya	Rusya	Fransa
7	ABD	ABD	ABD	ABD	ABD	İtalya	ABD
8	Romanya	İspanya	Rusya	İspanya	İspanya	Fransa	BAE
9	BAE	Romanya	BAE	BAE	BAE	ABD	İspanya
10	Hollanda	Irak	İspanya	İran	İran	İspanya	İran
11	Irak	Hollanda	Mısır	Romanya	Hollanda	Mısır	Çin
12	Belçika	İsviçre	Romanya	Hollanda	Romanya	S. Arabistan	Hollanda
13	İsrail	S. Arabistan	Hollanda	Çin	S. Arabistan	Hollanda	Mısır
14	S. Arabistan	Belçika	İran	Mısır	Mısır	Çin	S. Arabistan
15	İran	İran	Belçika	S. Arabistan	Çin	Azerbaycan	Azerbaycan

Kaynak: TÜİK

2000 sonrası dönemde Irak'ın Türkiye ihracatındaki önemi artarken, aynı durumun Irak için de geçerli olduğu görülmektedir. Son on yıllık dönemdeki gelişmeler ile 2013 yılına gelindiğinde Türkiye'den ithal edilen ürünler Irak'ın toplam ithalatının neredeyse üçte birini oluşturmaktadır. Bu durum Şekil 3'te görülmektedir.

Şekil 3. Türkiye'nin Irak'ın Toplam İthalatındaki Payı



Kaynak: International Trade Center (ITC, 2016)

Irak yapılan ihracatımızın ana hatları verildikten sonra bundan sonraki bölümde, Türkiye'nin Irak'a yaptığı ihracat sektörel bazda incelenmeye çalışılmıştır.

3. TÜRKİYE'NİN IRAK'A EN FAZLA İHRAÇ ETTİĞİ ÜRÜN GURUPLARI

İlk olarak 2013 yılı itibari ile Irak'a en fazla gönderdiğimiz ilk on ürün grubu ve bunların değerleri Şekil 4'te verilmiştir. Şekil 4 incelendiği zaman, Türkiye'den Irak'a en fazla ihracatın yaklaşık 1 milyar 250 milyon dolar ile demir ve çelik olduğu görülmektedir. Yeniden inşa sürecinde büyük altyapı ve inşaat yatırımları yapmak zorunda olan Irak için bu durum beklen bir sonuçtur. Bu sektörü sırasıyla elektrik ve elektronik donanımlar ile demir ve çelikten eşyalar takip etmektedir. Bu iki sektör de yaklaşık birer milyar dolarlık değerler almıştır.

Şekil 4. Irak'a En Fazla Gönderdiğimiz İlk On Ürün (2013 Yılı itibari ile Milyon \$)



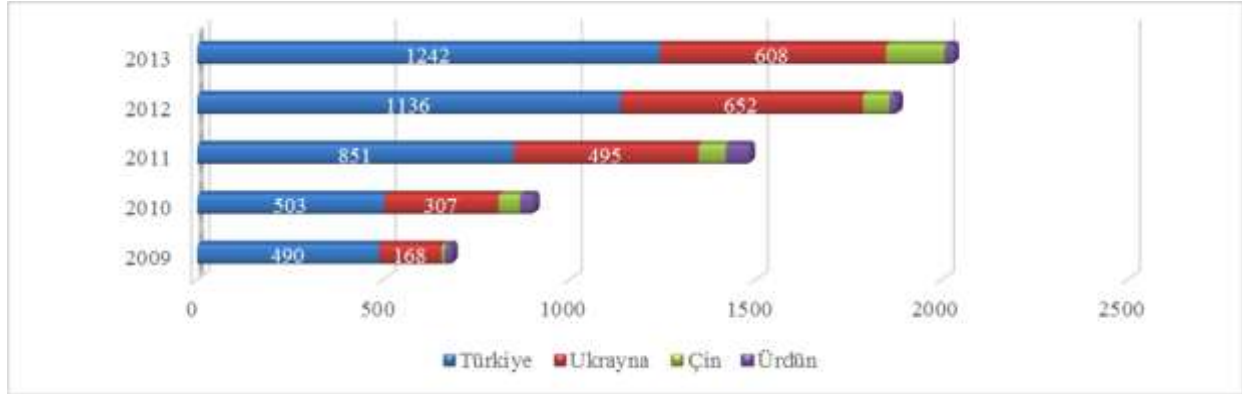
Kaynak: International Trade Center, 2015

Irak'a yapılan ihracatın sürdürülebilirliği için, Türkiye'nin Irak'a yaptığı ihracat ürün grupları bazında ve diğer ülkelerin Irak'a yaptığı ihracat ile karşılaştırmalı bir şekilde incelenmesi lazım. Bu amaçla ilk olarak Türkiye'nin Irak'a en fazla ihraç ettiği üç sektörün verileri incelenmiştir.

a. Demir ve çelik ürünlerinin ülkelere göre dağılımı

Şekil 5'te görüldüğü üzere, Irak'a en çok ihraç ettiğimiz demir çelik ürününde, en büyük rakibimiz Ukrayna'dır.

Şekil 5. Irak'ın İthal Ettiği Demir Çelik Ürünlerinin Ülkelere Göre Dağılımı (Milyon dolar)



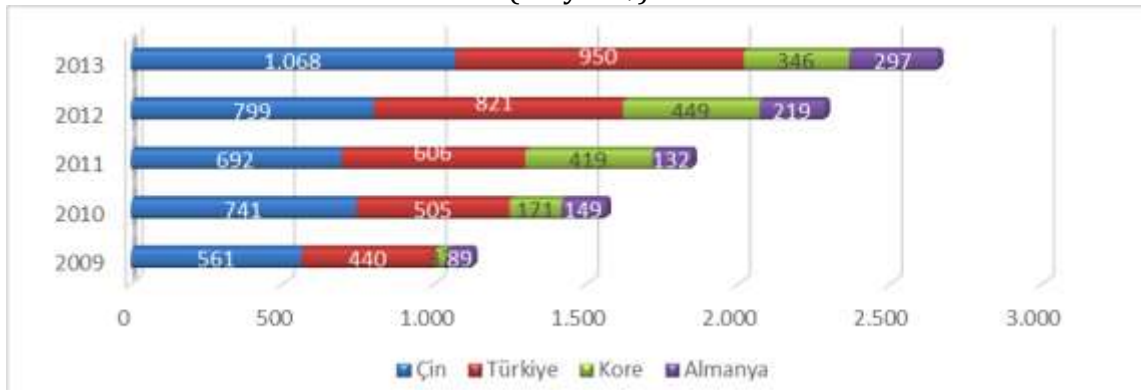
Kaynak: International Trade Center, 2015

2013 yılında Irak, yaklaşık iki milyar 200 milyon dolarlık demir çelik ürünü alırken bunun 1 milyar 250 milyon dolarlık kısmını Türkiye'den, yaklaşık 600 milyon dolarlık kısmını da Ukrayna'dan ithal etmiştir. Bu ürün grubunda Çin'den ise yaklaşık 150 milyon dolarlık ithalat yapmıştır. Bu sektörde Irak'a yapılan ihracatta Türkiye'nin bariz üstünlüğü ön plana çıkmaktadır.

b. Elektrik ve elektronik malzemelerin ülkelere göre dağılımı

Irak'a en çok ihraç ettiğimiz ürün gruplarından biri de elektrik ve elektronik malzemeleridir.

Şekil 6. Irak'ın İthal Ettiği Elektrik veya Elektronik Malzemelerin Ülkelere Göre Dağılımı (Milyon \$)



Kaynak: International Trade Center, 2015

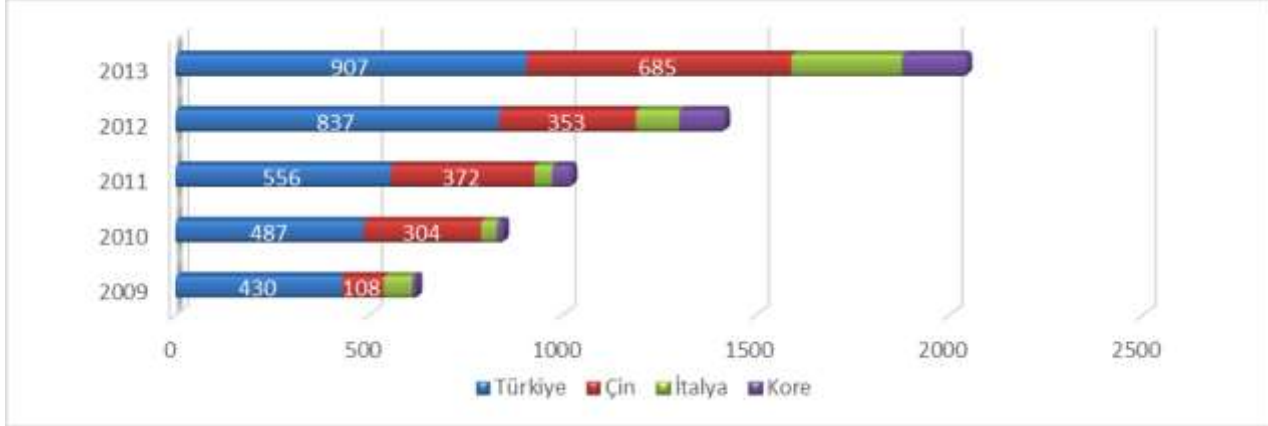
Şekil 6'da görüldüğü gibi, bu ürün grubunda, Irak pazarından en büyük payı Çin almakta, Türkiye ise Çin'den sonra ikinci sırada yer almaktadır. Burada dikkat çeken bir nokta ise Güney Kore'nin bu ürün grubunda Irak'a yaptığı ihracattaki büyük artıştır. Güney Kore 2009 yılında Irak'a sadece 37 milyon dolarlık elektrik ve elektronik malzeme ihraç ederken 2012 yılına gelindiğinde bu rakam 10 kattan fazla artarak yaklaşık 450 milyon dolara çıkmış, 2013 yılında ise biraz düşmüştür. Bu noktada Güney Kore'nin Türkiye ve Çin'den pay alarak yükseldiği söylenebilir. Bu sektörde Türkiye Pazar payını Güney Kore'ye kaptırmamak için uygun bir strateji geliştirmek zorundadır.

Irak'a bu sektörde yapılan ihracatta söz sahibi denilebilecek diğer bir ülke ise Almanya'dır. Almanya'da belirtilen dönemde, bu ürün grubunda Irak'a olan ihracatını 90 milyon dolardan 300 milyon dolara çıkarmıştır. Özet olarak bu sektörde Türkiye Çin ile paylaştığı pazarını Güney Kore ve Almanya'ya kaptırma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bu ürün grubunda taşıma maliyetlerinin toplam maliyetler içindeki payının düşük olması, Türkiye'nin Irak'a yakın olmasından kaynaklı avantajını kullanamamasına neden olmaktadır.

c. Demir veya çelikten malzemelerin ülkelere göre dağılımı

Irak'a en çok ihraç ettiğimiz üçüncü ürün grubu ise demir veya çelikten yapılmış malzemelerdir. Bu ürün grubunda da Irak'a en fazla ihracat yapan ülke Türkiye'dir.

Şekil 7. Irak'ın İthal Ettiği Demir ve Çelikten Malzemelerin Ünelere Göre Dağılımı (Milyon \$)



Kaynak: International Trade Center, 2015

Türkiye, 2009 yılında bu ürün grubunda Irak'a yaklaşık 430 milyon dolarlık ihracat yaparken 2013 yılına gelindiğinde bu rakam 900 milyon dolara çıkmıştır. Bu ürün grubunda en büyük paya sahip olmamıza rağmen Çin'in bu dönemde, bu ürün grubunda Irak'a olan ihracatını altı kat arttırdığı ve pazar payını yükselttiği görülmektedir. Çin'in pazar payını arttırması Türkiye'nin pazar payının düşmesine neden olmuştur.

4. IRAK'IN YAPTIĞI İTHALATTA PAYIMIZIN EN FAZLA OLDUĞU ÜRÜN GURUPLARI

Türkiye'nin Irak'a en fazla ihraç ettiği ürün gurupları incelendikten sonra bu bölümde Irak'ın toplam ithalatında Türkiye'nin payının en yüksek olduğu ürün gurupları incelenmiştir. Üçüncü bölümde dolar bazında en çok ihraç ettiğimiz ürünler verilmişti bu bölümde ise Irak'ın ithalatında Türkiye'nin payının en yüksek olduğu ürün gurupları incelenecektir. Örneğin bir ürün grubunda Türkiye'nin Irak'a yaptığı ihracat 180 milyon dolar gibi bir rakam olsa bu ürün grubu en fazla ihraç ettiğimiz ürünler grubunda sıralamaya girmeyebilir. Ancak bu ürün grubu Irak tarafında eğer toplamda 200 milyon dolarlık alınıyorsa bu Türkiye'nin bu ürün grubunda Irak'ın ihtiyacının %90'nını karşıladığı anlamına gelmektedir. Tabi böyle bir ürün grubunda bizim ihracatçıların başarılı diğer bir deyişle rekabetçi olduğu söylenebilir.

Bu durumda olan ürün guruplarının tespit edilip aynı şekilde rakiplerimizin bu sektördeki gelişmelerinin incelenmesi ilerleyen dönemlerde Pazar payımızı kaptırmamamız anlamında önemlidir. Tablo 2'de ürün guruplarına göre Irak'ın ithal ettiği ürünlerin yüzde kaçını bizden ithal ettiği verilmiştir. Tablo oluşturulurken toplam ihracatımızın 100 milyon doların altında kaldığı sektörler alınmamıştır.

Tablo 2. Yaptığı İthalatta Türkiye'nin En Fazla Pay Aldığı Ürün Gurupları (Milyon \$)

Ürün Grubu	Yaptığımız İhracat (2013 yılı)	Irak'ın İthalatı (2013 yılı)	Payımız (%)
Öğütülmüş ürünler, arpa, nişasta	529.220	534.720	99
İnci, değerli taşlar, metal, madeni paralar	451.811	470.688	96
Halı ve diğer tekstil zemin kaplamaları	187.240	203.036	92
Kakao ve kakao ürünleri	113.793	125.749	90
Hayvan, bitkisel yağlar ve yağlar	661.051	774.431	85
Tuz, kükürt, toprak, taş, alçı, kireç ve çimento	121.942	151.976	80
Tahıl, un, nişasta, süt hazırlama ürünleri	362.020	477.828	76
Artıklar, gıda sanayi, hayvan yemi atıkları	133.898	179.809	74
Muhtelif mamul eşya	230.915	322.783	72
Sebze, meyve, fındık vb. gıda müstahzarları	164.284	232.157	71

Mobilya, aydınlatma, işaretler, prefabrik binalar	577.088	936.458	62
Alüminyum ve alüminyumdan yapılan malzemeler	220.126	370.717	59
Demir ve çelik	1.242.277	2.112.175	59
Ayakkabı, tozluk ve benzeri parçalar	105.168	188.792	56
Süt ve süt ürünleri, yumurta, tatlı, yemeklik hayvansal ürünler	439.287	792.299	55
Yenilebilir meyve, fındık, narenciye meyve kabuğu kavun	268.891	512.536	52
Et ve yenilebilir et sakatat	428.905	843.736	51
Plastik madde ve bunların Malzemeleri	671.410	1.329.597	50
Sabunlar, yağlayıcılar, mumlar, macunlar	145.309	314.081	46
Malzemeler, giyim, Aksesuarları, örme veya tığ işi olmayan	161.327	352.188	46
Taş, alçı, çimento, asbest, Mika, vb	149.881	332.882	45
Ahşap ve ahşaptan araçlar, odun, kömür	114.256	262.482	44

Kaynak: International Trade Center, 2015

Tablo 2 incelendiği zaman altı ürün grubunda Irak yapmış olduğu ithalatın yüzde seksenini Türkiye'den yapmaktadır. Bu altı ürün grubunun toplamı ise iki milyar dolardan fazladır. Irak yaptığı ithalatın yarısından fazlasını yani yüzde 50'sinden fazlasını Türkiye'den yaptığı ürün grubu sayısı ise 18'dir. Bu 18 ürün grubunda 2013 yılında Türkiye Irak'a yaklaşık yedi milyar dolarlık ihracat yapmıştır.

5. IRAK'IN YAPTIĞI İTHALATTA PAYIMIZIN EN AZ OLDUĞU ÜRÜN GURUPLARI

Şimdiye kadar incelenen ürün gurupları genellikle Türkiye'nin görece üstün olduğu sektörlerden oluşuyordu. Bu bölümde ise Türkiye'nin Irak'ın ithalatında en az paya sahip olduğu sektörler incelenecektir. Irak hemen yanı başımızda yeniden inşa olan, sanayisi neredeyse hiç olmayan ve zengin petrol yataklarına sahip bir ülke olmasından dolayı Türkiye ekonomisi için çok iyi bir pazar konumundadır.

Türkiye'nin toplamda Irak ithalatının yüzde 30'undan fazlasını karşılayarak, bu anlamda Irak pazarından iyi bir şekilde faydalandığı söylenebilir ancak bazı ürün gruplarında Irak, Türkiye'den hiç ithalat yapmamakta ya da çok az yapmaktadır. Bu ürün guruplarının belirlenip, bu guruplarda pazarda bulunmamamızın nedenlerinin tespit edilmesi ve düzeltilmesi Irak'a yapılacak olan ihracatımızın hızlı bir artış içine girmesine olanak sağlayabilir. Tablo 3'te Irak'ın toplam ithalatındaki payımızın en az olduğu ürün gurupları verilmiştir.

Tablo 3. Irak'ın Yaptığı İthalatta Türkiye'nin En az Pay Aldığı Ürün Gurupları (Milyon \$)

Ürün Grubu	Yaptığımız İhracat (2013 yılı)	Irak'ın İthalatı (2013 yılı)	Payımız (%)
Araçlar (demiryolu, tramvay hattı dışında)	136.144	3.195.146	4
Optik, fotoğraf, teknik, tıbbi, vb aparatı	52.032	929.416	6
Eczacılık ürünleri	74.375	1.046.641	7
Makineler, nükleer reaktörler, kazanlar vb	674.438	6.182.100	11
Kauçuk ve bunların Malzemeleri	50.333	373.105	13
Tütün ve tütün yerine imal edilen malzemeler	55.046	316.461	17
Elektrik, elektronik donanımları	949.733	4.458.313	21
Şeker ve şeker şekerleme	80.715	334.635	24
Seramik Ürünler	72.646	275.785	26
Yapılan diğer tekstil makaleler, setleri, giyilen giysiler vb.	61.279	223.787	27
Mineral yakıtlar, yağlar, damıtma ürünleri, vb.	121.138	428.271	28
Demir veya çelikten eşya	907.167	3.006.062	30

Kaynak: International Trade Center, 2015

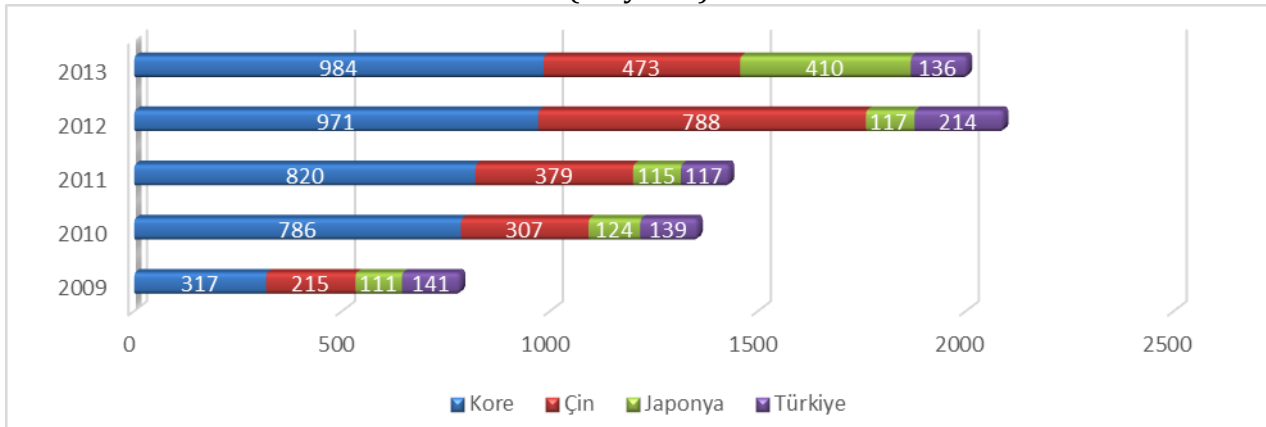
Tablo 3 incelendiği zaman bazı ürün guruplarında Irak yüksek miktarlarda ithalat yapmasına rağmen Türkiye'nin bu ürün guruplarında Irak'a çok az ihracat yaptığı görülmektedir. Aşağıda bu sektörlerden bazıları özellikle ticaret hacmi yüksek olan sektörlerde Irak'a en fazla ihracat yapan ülkelerin rakamları şekiller yardımı ile incelenmiştir.

a. Demiryolu ve tramvay hattı dışındaki araçların ülkelere göre dağılımı

İlk olarak Şekil 8'de "Araçlar (demiryolu tramvay hattı dışındaki)" ürün grubu incelenmiştir. Bu ürün grubu Irak'ın toplam ithalatının yüzde onunu oluşturmakta ve ürün grubu incelendiği zaman Türkiye'nin pazardan yeteri kadar pay almadığı görülmektedir. Irak bu ürün grubunda yaklaşık 3 milyar 200 milyon dolarlık ithalat yaparken, bunun yalnızca 136 milyon dolarlık kısmını Türkiye Irak'a ihraç ederek bu ürün grubunda Irak'a en çok ihracat yapan yedinci ülke konumundadır.

2013 yılında bu ürün grubunda Irak'a yaklaşık bir milyar dolarlık ihracat yaparak ilk sıraya yerleşen Güney Kore'yi yaklaşık 500 milyon dolar ile Çin ve 400 milyon dolar ile Japonya takip etmektedir.

Şekil 8. Irak'ın İthal Ettiği Araçlar (d. yolu tramvay hattı dışındaki) Ünelere Göre Dağılımı (milyon \$)



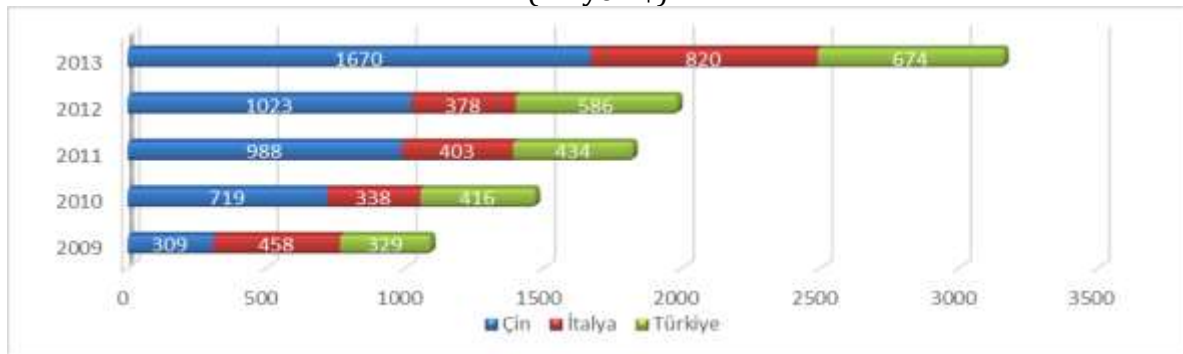
Kaynak: International Trade Center, 2015

Otomotiv, kamyon ve taşıma araçlarını içeren ve sermaye yoğun olan bu ürün grubunda Türkiye'nin rekabet gücü göreceli olarak düşüktür. Ancak son yıllarda Türkiye'nin sanayisinde meydana gelen gelişmeler, özellikle otomotiv sektöründeki ilerleme göz önüne alınca doğru bir politika ile ilerleyen yıllarda Türkiye'nin bu pazardan aldığı pay yükseltilebilir (ATIF).

b. Makineler, nükleer reaktörler, kazanlar vb. ürünlerin ülkelere göre dağılımı

Irak'ın çok ithal ettiği ancak bizden az aldığı diğer bir ürün grubu da "makineler, nükleer reaktörler, kazanlar vb." ürün grubudur. Bu alanda Irak toplamda altı milyar 200 milyon dolarlık ithalat yaparken bunun yalnızca 600 milyon dolarlık kısmı Türkiye tarafından ihraç edilebilmektedir.

Şekil 9. Irak'ın İthal Ettiği Makineler, NÜK. Reaktörler, Kazanlar vb. Ünelere Göre Dağılımı (Milyon \$)



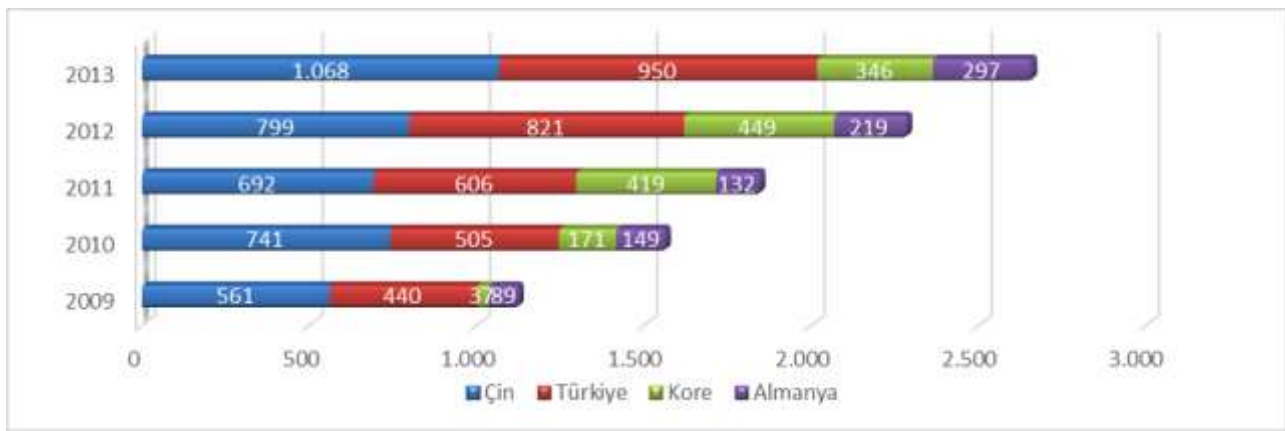
Kaynak: International Trade Center, 2015

Ürün grubunun alt bileşenleri incelendiğinde, Türkiye'nin kolay bir şekilde üretip ihrac edebileceği ürünler olduğu rahatlıkla görülebilir. Ancak sırasıyla Çin ve İtalya bu ürün grubunda pazarın büyük bir kısmını elinde bulundurmaktadır. Bu ürün grubunda doğru bir stratejiler ile Türkiye'nin pazar payını rahatlıkla arttırılabilir.

c. Elektrik ve elektronik malzemelerin ülkelere göre dağılımı

Bu bölümde son olarak "elektrik ve elektronik malzemeler" ürün grubu incelenmiştir. Bu ürün grubunda Türkiye diğer incelenen guruplara göre daha iyi bir pazar payına sahiptir. Ancak Irak'ın bu ürün grubunda yaklaşık dört milyar dolarlık ithalat yapması ürün grubuna olan ilgiyi arttırmaktadır. Bu ürün grubunda Türkiye yaklaşık 950 milyon dolarlık bir ihracat ile Irak'ın toplam ithalatının yüzde yirmi beşini oluşturmaktadır. Ürün grubunun alt bileşenleri incelendiğinde Türkiye'nin pazar payını daha da arttırabileceği görülebilir.

Şekil 10. Irak'ın İthal Ettiği Elektrik ve Elektronik Malzemelerin Ülkelere Göre Dağılımı (milyon \$)



Kaynak: International Trade Center, 2015

Irak'a yapılan ihracatta Türkiye'nin ürün guruplarına göre avantajlı ve dezavantajlı olduğu ürünler ile Irak pazarındaki durumu incelendikten sonra bundan sonraki bölümde, Türkiye'nin Irak'a yapmış olduğu ihracatın illerin göre dağılımı ile bu illerin Irak'a ihrac ettikleri ürün desenindeki değişimler incelenmiştir.

6. TÜRKİYE'DEN İRAK'A İHRAÇ EDİLEN ÜRÜNLERİN İLLERE GÖRE İNCELENMESİ

Türkiye'den Irak'a yapılan ihracatın illere göre dağılımı incelendiğinde Gaziantep ve İstanbul'un bariz üstünlüğü görülmektedir. 2013 yılı itibari ile Irak'a yapılan ihracatın 3 milyar 100 milyon doları yani, yaklaşık %28 İstanbul tarafından yapılmaktadır. İstanbul'u 2 milyar 350 milyon dolar ile Gaziantep izlemektedir.

Tablo 4. Türkiye'den Irak'a Yapılan İhracatın İllere Göre Dağılımı (Milyon \$)

İhracatı Yapan İl	2009	2010	2011	2012	2013
İstanbul	1.256.148	1.591.400	2.019.936	2.579.913	3.104.653
Gaziantep	1.300.977	1.240.056	1.839.938	2.372.309	2.330.118
Şırnak	480.141	636.011	923.675	1.094.354	1.179.900
Mardin	341.126	540.830	788.974	946.515	1.003.484
Ankara	318.669	299.928	393.300	598.507	660.544
Mersin	276.567	242.969	272.436	361.134	413.701
Adana	134.714	162.575	245.586	339.031	346.391
Kayseri	121.763	147.309	210.944	287.167	331.544
Hatay	115.217	106.600	209.481	269.500	277.779
İzmir	81.894	81.645	154.383	194.144	252.272
Konya	85.283	145.126	155.902	243.862	236.538
Bursa	46.971	58.860	88.203	138.820	185.940
Kocaeli	71.562	67.354	70.412	115.367	144.541
Şanlıurfa	42.780	59.275	79.832	94.460	128.817
Diyarbakır	56.167	76.604	95.897	116.382	122.195

Afyon	30.448	33.603	68.965	97.457	115.727
Balıkesir	30.921	48.413	79.134	114.647	114.664
Manisa	77.271	67.177	104.997	113.701	93.718
Denizli	17.805	40.403	48.789	76.786	88.789
Bolu	12.066	17.287	32.550	36.018	72.741

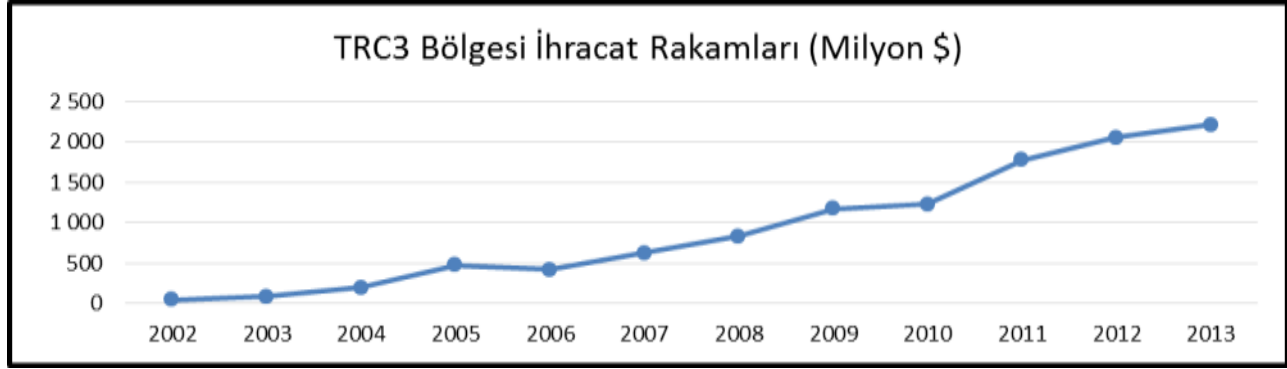
Kaynak: TİM (Türkiye İhracatçılar Meclisi)

Irak'a açılan tek kara sınır kapısı olan Habur Sınır Kapısının sınırları içinde bulunduğu Şırnak ise sadece bir milyar 200 milyon dolarlık ihracat ile Irak'a yapılan ihracatın %10'unu yapabilmektedir. TÜİK'in ekonomik sınıflandırmasına göre Şırnak ile birlikte TRC3 bölgesinde yer alan Mardin, Şırnak'tan sonra bir milyar dolar ile dördüncü sırada gelmektedir. 2013 yılı verileri ile bu dört ili Ankara, Mersin, Adana, Kayseri, Hatay ve İzmir takip etmektedir.

7. TRC3 EKONOMİK BÖLGESİ VE IRAK'A YAPILAN İHRACAT

TRC (Güneydoğu Anadolu) Bölgesi'nin bir alt bölgesi olan TRC3 (Dicle) Bölgesi, Mardin, Batman, Siirt ve Şırnak illerini kapsamaktadır. Dicle Nehri'nin ve ona bağlı çayların bereketini, Bölge'ye hâkim olmuş birçok devletin tarihi ve kültürel mirasını ve İpek Yolu üzerinde konumlanmış olmanın imkânlarını bir arada barındırmaktadır (DİKA, 2013). İpekyolu üzerinde konumlanmasından dolayı dış ticaret kültürüne sahip olan bölge, Irak ve Suriye'ye olan sınırlarından dolayı büyük bir dış ticaret potansiyelini de içinde barındırmaktadır. Ancak bölgenin yaptığı ihracat rakamları incelendiğinde bu potansiyelini tam olarak kullandığı söylenemez.

Şekil 11. TRC3 Bölgesi İhracat Rakamları



Kaynak: TİM (Türkiye İhracatçılar Meclisi), 2015

Bölgenin ihracat rakamları incelendiğinde 2002 yılından sonra ihracat rakamlarında bir artış olduğu görülmektedir. Ancak 2013 yılı itibari ile bölgenin toplam ihracatının hala 2 milyar dolar seviyesinde olması, bölgenin iki ülkeye sınırı olmasından dolayı sahip olduğu ihracat potansiyelini tam olarak kullanmadığı söylenebilir. Bölgenin kapsadığı illerin ihracat rakamları ayrı ayrı incelendiğinde Şırnak ve Mardin'in diğer illere göre üstünlüğü görülmektedir. Tablo 5'te bu illerin yıllara göre ihracat rakamları verilmiştir.

Tablo 5. TRC3 Bölgesi İllerinin Toplam İhracatı (Milyon \$)

Yıl	Şırnak	Mardin	Batman	Siirt
2002	21	23	1	0
2003	40	39	3	1
2004	106	73	16	2
2005	251	171	44	6
2006	210	191	18	1
2007	265	317	41	4
2008	383	434	13	1
2009	607	550	16	1
2010	625	564	27	11
2011	910	804	52	8

2012	1 018	948	84	6
2013	1 091	1 021	92	10

Kaynak: TİM (Türkiye İhracatçıları Meclisi) (TİM, 2016)

Tablo 5'e göre Batman, en çok ihracat yaptığı 2013 yılında dahi 90 milyon dolarlık ihracat, aynı şekilde Siirt ise sadece 10 milyon dolarlık ihracat yapabilmektedir. Şırnak ve Mardin ise bir milyar doların üzerinde ihracat yaparak diğer illere göre göreceli olarak daha iyi bir performans sergilemişlerdir. Bu fark Şırnak'ın Irak'a açılan Habur sınır kapısını; Mardin'in ise Suriye'ye açılan Girmeli ve Şenyurt Sınır kapılarını kapsamalarından kaynaklanmaktadır. Bölgenin yaptığı ihracatın sektörel bazda rakamları incelenmiş ve Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. TRC3 Bölgesi Sektörel Bazlı İhracat Rakamları 2013 (Milyon \$)

Ürün Grubu	Tutar
Demir ve çelik	847
Değirmencilik ürünleri, malt, nişasta, insülin, buğday gluteni	272
Tuz, kükürt, topraklar ve taşlar, alçılar, kireçler ve çimento	116
Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarı	115
Örme giyim eşyası ve aksesuarı	96
Hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar, yemeklik katı yağlar, hayvansal ve bitkisel mumlar	90
Demir veya çelikten eşya	77
Plastikler ve mamulleri	61
Hububat, un, nişasta veya süt müstahzarları, pastacılık ürünleri	51
Gıda sanayiinin kalıntı ve döküntüleri, hayvanlar için hazırlanmış kaba yemler	51
Taş, alçı, çimento, amyant, mika veya benzeri maddelerden eşya	46
Yenilen sebzeler ve bazı kök ve yumrular	43
Elektrikli makina ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları, aksam-parça-aksesuarı	37
Kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları	27
Yenilen meyveler ve yenilen sert kabuklu meyveler	20

Kaynak: TÜİK

TRC3 bölgesinin sektörel bazlı ihracat rakamları incelendiğinde, "demir ve çelik" ürün grubu ön plana çıkmaktadır. Bölgede üretimi olmayan ve üretimi büyük bir sermaye gerektiren bu sektörün yanında, düşük sermayeler ile üretilebilen ve bölgenin yoğun emek yapısına hitap eden tarım ve tarıma dayalı sanayi ürünleri ile tekstil ürünleri de ön plana çıkmaktadır. Bölgede emek miktarı fazla ve ücretler düşük olduğundan bu bölgedeki sektör üreticilerine avantaj sağlamaktadır.

TRC3 bölgesinin ekonomik yapısı dikkate alındığında işgücünün fazlalığı ön plana çıkmaktadır. Bölgede işgücüne katılım oranı düşük olmasına rağmen istihdam oranı da düşük ve işsizlik oranı Türkiye ortalamasının üstündedir. Bu ekonomik bölgenin kapsadığı illerin işgücüne katılım, işsizlik ve istihdam verileri Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. TRC3 Bölgesi İllerinde İşgücü İstihdam ve İşsizlik Rakamları

İl	İşgücüne Katılım Oranı (2013)	İstihdam Oranı (2013)	İşsizlik Oranı (2013)
Mardin	37,4	29,7	20,6
Siirt	37,5	29,8	20,5
Batman	36,2	27,8	23,4
Şırnak	37,6	30,0	20,1

Kaynak: TÜİK, 2015

Bölgedeki illerde işsizlik rakamları ortalama %21 düzeyinde gerçekleşerek Türkiye ortalamasının çok üstünde kalmıştır. Bu durum, bölgede ücretlerin düşük gerçekleşmesine neden olurken, bu bölgede üretim yapan emek yoğun sektörlerdeki firmaların maliyetlerinin düşük olmasını sağlamaktadır.

Irak'a ihracat yapan emek yoğun sektörlerdeki firmaların, üretimlerini bu bölgede gerçekleştirmeleri, firmaların üretim maliyetlerini düşürmenin yanında taşıma giderlerini de azaltacaktır. Hedef pazara yakın olan bir bölgede üretimin yapılması taşıma giderlerini büyük oranda düşürerek etkinliği ve burada üretilen ürünlerde rekabet gücünü arttıracaktır. Hem üretim hem de taşıma maliyetlerinin düşmesi firmaların sadece Irak'a değil tüm Ortadoğu'ya olan ihracatının artmasına imkân sağlayacaktır.

Ancak bölgede yapılacak tüm üretimlerde aynı oranda etkinlik artışı sağlanamaz. Üretim aşamasında hacmi artan ürünlerin, hedef pazara yakın yerlerde üretilmesi aksine üretim aşamasında hacmi küçülen ürünlerin ise hammadde kaynaklarına yakın yerlerde üretilmesi taşıma giderleri açısından tasarruf sağlayıcı bir durumdur. Bu noktada Türkiye için büyük bir pazar olan Irak'a ihraç edilen ve üretim aşamasında hacmi artan ürünler ile emek yoğun ürünlerin tespit edilmesi bu bölgeye yönelik teşvik politikaları için önem arz etmektedir. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde, bu bölgede üretiminin teşvik edilmesi önerilen ürün grupları başlıklar halinde verilmiştir.

8. TRC3 BÖLGESİNDE ÜRETİMİNİN TEŞVİK EDİLMESİ ÖNERİLEN ÜRÜN GRUPLARI

Bu bölümde hem emek yoğun olan hem de yüksek bir sermaye ve teknoloji gerektirmeyen, "tarım ve tarıma dayalı sanayi ürünleri", "tekstil ve giyim eşyası" ile "mobilya ürünleri" ürün gruplarının alt bileşenleri ve bunların Irak'a yapılan ihracat rakamları detaylı bir şekilde incelenerek; bu bölgede bu ürün grubu için yapılacak yatırımın ihracat potansiyeli araştırılmıştır. İhracat rakamları incelenirken Birleşmiş Milletler tarafından geliştirilen HS (Harmonized System) ürün sınıflaması dijit 4 seviyesinde kullanılmıştır.

a. Tarıma dayalı sanayi ürünleri

Tarıma dayalı sanayi ürünleri, dayanıksız tüketim malları arasında bulunan bir ürün grubudur. Bu ürün grubu, üretimi ağır sanayi yatırımları gerektirmeyen yatırımı daha kısa süreler almasının yanında nitelikli işgücü gereksinimi olmayan ve ilk yatırım maliyeti düşük olan bir sektördür. Tüm bu kolaylıklardan dolayı sanayi tecrübesi pek olmayan TRC3 bölgesinde uygulanma şansı yüksek bir ürün grubudur. Bu ürün grubunda Türkiye tarafından Irak'a yapılan son üç yıllık ihracat rakamları Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8. Irak'a Gönderilen Tarıma Dayalı Sanayi Ürünleri (Milyon \$)

ÜRÜN GRUBU	2011	2012	2013
Kümes hayvanlarının etleri ve yenilen sakatları	246.148	351.392	428.805
Süt ve krema (konsantre edilmemiş, tatlandırıcı madde içermeyen)	9.229	11.826	15.025
Peynir ve lor	32.469	38.764	51.126
Kuş ve kümes hayvanlarının kabuklu yumurtaları	211.776	322.585	360.210
Kuru baklagiller (kabuksuz) (taneleri ikiye ayrılmış)	58.352	48.041	62.113
Buğday unu/mahlut unu	394.650	409.448	469.306
Ayçiçeği, aspir, pamuk tohumu yağları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)	252.601	304.115	285.876
Hayvansal ve bitkisel yağlar vb. fraksiyonları	327.714	451.107	286.135
Margarin	74.078	71.501	80.702
Makarnalar	20.590	22.263	26.474
Ekmek, pasta, kek, bisküvi vs. ile boş ilaç kapsülü mühür güllacı vs.	179.945	248.958	291.577
Sular (tatlandırıcı, lezzetlendirilmiş)	10.361	16.092	23.570
Toplam			2.380.919

Kaynak: International Trade Center, 2015

Tablo 8'de düzey 4'e göre incelenen Tarıma dayalı sanayi ürünleri ürün grubu, TRC3 bölgesinde rahatlıkla üretilebilecek, bu bölgede üretilmesi ve Irak'a ihraç edilmesi halinde hem taşıma giderleri hem de düşük ücretlerden dolayı üreticiye büyük avantajlar sağlayacak sektörlerden biridir. Bu ürün grubunda, Türkiye'nin Irak'a olan ihracatı yaklaşık iki milyar 400 milyon dolar tutarındadır. Tablo 6'daki verilere göre bu bölgenin bu ürün grubunda Irak'a yaptığı ihracat 450 milyon dolar düzeyindedir. Geri kalan iki milyar dolarlık ürün ise Irak'a Türkiye'nin farklı bölgelerinden gönderilmektedir. Bu durum, bu bölgede yapılacak tarım ve

tarıma dayalı sanayi ürünleri yatırımlarının iyi bir pazar potansiyeline sahip olduğu anlamına gelmektedir.

b. Plastik ve kauçuk ürünler sektörü

Dünyadaki plastik üretiminin yüzde 1,6'sı Türkiye'de üretilmektedir. 2011 yılı verilerine göre Türkiye, Almanya ve İtalya'nın ardından Avrupa'nın en büyük üçüncü plastik üreticisi durumundadır. Türkiye'de plastik sektöründe yaklaşık 6.000 firma faaliyet göstermekte ve bu firmaların yüzde 40'ı İstanbul'da bulunmaktadır. İzmir, Ankara, Bursa, Gaziantep, Konya, Kocaeli, Adana, Kayseri toplamda sektördeki firmaların yüzde 36'sını bulunduran önemli üretim merkezleridir. Firmaların yaklaşık yüzde 98'i küçük ve orta büyüklükte işletmelerdir (PLASFED, 2016). 200 binden fazla kişinin istihdam edildiği sektörde her yıl yaklaşık 15.000 yeni kişiye istihdam sağlanmaktadır (İAOSB, 2016). Türkiye'de Plastik Sanayi sektöründe İzmir önemli bir yere sahiptir. Üretimde bulunan 6.000 firmanın yaklaşık 1000 tanesi İzmir'de bulunmaktadır. Bu firmaların 2011 yılı toplam ihracat miktarı 200.000 ton olup, değeri yaklaşık 500 milyon dolardır (İAOSB, 2016). İhracat oranı yüksek olan bu sektör, komplike, sermaye yoğun üretimler içermenin yanında emek yoğun ve büyük bir sermaye gerektirmeyen ürünler de kapsamaktadır. Bu sektörün yüksek sermaye ve teknoloji gerektirmeyen alt ürün gruplarından Irak'a olan ihracat rakamlarımız Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. Irak'a Gönderilen Plastik ve Kauçuk Ürünleri (Milyon \$)

ÜRÜN GRUBU	2011	2012	2013
Plastikten monofil, çubuk, profiller-enine kesiti > 1mm.	51.169	75.729	85.044
Plastikten tüpler, borular, hortumlar; conta, dirsek, rakor vb	114.366	178.470	202.216
Plastikten diğer levha, yaprak, pelikül ve lamalar	20.973	28.001	43.361
Plastikten diğer levhalar, yaprak, pelikül, varak ve lamalar	12.752	19.139	23.675
Eşya taşıma ambalajı için plastik mamulleri, tıpa, kapak, kapsül	96.639	90.603	93.851
Plastikten sofra, mutfak ve diğer ev eşyası, tuvalet eşyası	13.745	16.497	22.117
Plastikten inşaat malzemesi	84.373	112.359	131.091
Toplam			601.355

Kaynak: International Trade Center

Türkiye'den Irak'a gönderilen "plastik ve kauçuk" sektörünün emek yoğun ve yatırım maliyeti düşük olan alt ürün gruplarının Irak'a olan toplam ihracatı 600 milyon dolar seviyesindedir. TRC3 bölgesinde üretilmesinin etkinlik sağlayacağı belirlenen yatırımının yüksek sermaye gerektirmemesi ve sektörün istihdam olanakları da göz önünde bulundurulduğunda bu sektör teşvik edilmesi için en uygun sektörlerden biri olarak göze çarpmaktadır.

c. Tekstil ve giyim eşyası sektörü

Türk tekstil ve hazır giyim sektörü yarattığı istihdam ve yüksek ihracat potansiyeli ile ülke ekonomisinin lokomotif sektörlerinden birisi konumundadır. SGK verilerine göre, Aralık 2012'de 33 bin 977 firmada 454 bin 757 kayıtlı istihdam bulunurken, Şubat 2013 itibarıyla 33 bin 86 firmada 457 bin 427 kişi kayıtlı olarak istihdam edilmektedir. Ancak kayıt dışı durum dikkate alındığında, 450 bin kadarı tekstilde, 1,5 milyon kadarı da hazır giyimde olmak üzere, 2 milyon civarında kişinin çalıştığı tahmin edilmektedir (İŞTEKOBİ, 2013). Ülke ekonomisi için bu kadar hayati öneme sahip bir sektörün üretimi büyük oranda İstanbul'da yoğunlaşmıştır. Tablo 10'da Türkiye'den Irak'a ihraç edilen ve bu bölgede üretimi rahat bir şekilde desteklenebilecek ürünlerin son yıllardaki rakamları verilmiştir.

Tablo 10. Irak'a İhrac Edilen Tekstil ve Giyim Eşyası Ürünleri (Milyon \$)

ÜRÜN GRUBU	2011	2012	2013
Dokunmuş halılar, yer kaplamaları (kilim, sumak, karaman vb)	120.790	171.959	163.492
Tufte edilmiş halılar, tuftedilmiş (yer kaplamaları)	17.169	19.212	19.723
Erkek/erkek çocuk için takım elbise, takım, ceket, pantolon vs.	10.697	11.638	17.056
Erkek/erkek çocuk için gömlek (örme)	2.229	9.458	12.972
Tişört, fanila, diğer iç giyim eşyası (örme)	122.423	187.855	269.157
Kazak, süveter, hırka, yelek vb. eşya (örme)	9.629	12.698	13.158
Erkek/erkek çocuk için takım, takım elbise, ceket vs.	23.445	42.635	62.787
Kadın/kız çocuk için takım, takım elbise, ceket vs.	10.250	15.577	20.576
Erkek/erkek çocuk için gömlek	18.765	21.185	33.871
Kadın/kız çocuk için iç ve gece giyim eşyası	3.700	7.401	11.407
Eşya ambalajında kullanılan torba ve çuval	8.325	15.464	14.269
Ayakkabı; dış tabanı, yüzü kauçuk ve plastik diğer	23.587	25.123	42.080
Ayakkabı; yüzü deri, tabanı kauçuk, plastik, tabii, suni vb kösele	12.224	16.357	23.255
Ayakkabı; yüzü dokuma maddelerinden, tabanı kauçuk, plastik vb	15.985	32.134	31.514
Toplam			735.317

Kaynak: International Trade Center

Tablo 10 incelendiği zaman çok basit yatırım maliyetleri ile TRC3 bölgesinde üretimi gerçekleştirilebilecek ürünlerin toplamda Irak'a 750 milyon dolarlık ihrac edildiği görülmektedir. İstanbul'da yoğunlaşmış sektörün, daha az gelişmiş yörelerin ekonomik canlılığının artması ve İstanbul'a olan göçün engellenmesi için bu ilden çekilmesi olumlu etki yaratacaktır.

d. Mobilya sektörü

Türk mobilya sektörü geleneksel yöntemlerle çalışan atölye tipi, küçük ölçekli işletmelerin ağırlıkta olduğu bir görünüme sahiptir. Ancak özellikle son 15-20 yıllık süreçte küçük ölçekli işletmelerin yanı sıra orta ve büyük ölçekli işletmelerin sayısı artmaya başlamıştır. TÜİK Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı verilerine göre sektör 150.427 kişiyi istihdam etmektedir. Bu alanda faaliyet gösteren işletme sayısı ise 34.438'dir (Ekonomi_Bakanlığı, 2014).

Tablo 11. Irak'a İhrac Edilen Mobilya Ürünleri (Milyon \$)

ÜRÜN GRUBU	2011	2012	2013
Oturmaya mahsus mobilyalar, aksam-parçaları	93.019	119.022	128.619
Diğer mobilyalar vb. aksam, parçaları	181.575	261.117	304.756
Toplam			446.942

Kaynak: International Trade Center

Tablo 11'de görüldüğü gibi üretim için gerekli yatırımların nispeten düşük ve kalifiye personel ihtiyacı az olan mobilya sektöründe, Irak'a yaklaşık 500 milyon dolarlık ihracat yapılmaktadır. Yapılan bu ihracatın TRC3 bölgesine üretilmesi durumunda, fiziki olarak büyük hacimli olan bu ürün grupları için özellikle taşıma giderlerini büyük oranda azaltarak maliyetleri düşürecektir. Bu anlamda TRC3 bölgesinde üretimi en avantajlı sektörlerden birinin mobilya sektörü olduğu ve bu alanda yapılacak bir yatırımın ihracata yönelik üretimleri, tek başına yatırımı karlı kılacağı söylenebilir.

9. SONUÇ

İhracat, ülkelerin ekonomik büyümeleri ve bölgelerin kalkınmaları için anahtar konumundadır. Yapılan ampirik çalışmalar da ihracatın ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğu sonucunu işaret etmektedir. Türkiye'nin sınır komşusu olan Irak'a yapılan ihracat, Türkiye'nin toplam ihracatının yaklaşık %8'ine denk gelerek, Türkiye için oldukça önemli bir konumdadır. Bu ülkeye yapılan ihracatın diğer ülkeler ile karşılaştırmalı bir şekilde

incelenmesi ve Türkiye'nin avantaj ve dezavantajlarının ortaya konulması, Türkiye'nin Irak'a olan ihracatının sürekliliği için önem arz etmektedir. Bunun yanında Türkiye'den Irak'a açılan tek sınır kapısı olan Habur sınır kapısı, Türkiye'nin görece az gelişmiş TRC3 bölgesinde bulunmaktadır. Irak'a yapılan ihracatın detaylı bir şekilde incelenmesi ve bu bölgenin avantajlı olduğu sektörlerin belirlenip bu sektörlerde bölgenin teşvik edilmesi bölgeler arası kalkınmışlık farklarının giderilmesine yardımcı olacaktır.

Çalışmanın sonunda Türkiye'nin son yıllarda Irak'a yaptığı ihracatın yüksek bir büyüme trendi yakaladığı görülmektedir. Bu artışın Türkiye ihracatında Irak'a yapılan ihracatın payını arttırdığı Türkiye'nin de Irak ithalatında büyük bir ağırlığının oluşmasına olanak sağladığı görülmektedir. Irak'ın yaptığı ithalatın %32'sini Türkiye'den yapmasına karşın, ürün gurupları bazında bakıldığında daha çok emek yoğun ve katma değeri düşük ürünleri Türkiye'den aldığı görülmektedir. Bunun yanında mutlak üstünlüğe sahip olduğumuz bazı ürün guruplarında ise, başka ülkelerin Irak pazarına girmesi ile Türkiye'nin pazar payının düştüğü tespit edilmiştir. Irak pazarında, ürün guruplarına göre değişmekle beraber Türkiye'ye rakip olan ülkelerin genellikle Çin, Almanya, Güney Kore ve İtalya olduğu görülmüştür.

Türkiye'nin Irak pazarında "Demir ve çelik", "elektrik ve elektronik donanımlar" ile "demir ve çelikten eşyalar" ürün guruplarında oldukça iyi bir konumda olduğu belirlenmiştir. Ancak "Demir ve çelik" ürün grubunda Ukrayna'nın; "demir ve çelikten eşyalar" ürün grubunda ise Çin'in Irak'taki pazarını arttırmaya çalıştığı ve Türkiye'nin pazarını daralttığı; Türkiye'nin "araçlar", "optik ürünleri" ve "eczacılık" gibi bazı ürün guruplarında ise Irak pazarında hiç söz sahibi olmadığı tespit edilmiştir.

Türkiye'den Irak'a yapılan ihracat bölgelere göre incelendiği zaman bu ihracatın çok büyük bir kısmının TRC3 bölgesi dışındaki bölgelerden yapıldığı görülmüştür. Habur Sınır Kapısının içinde bulunduğu TRC3 ekonomik bölgesi, zengin bir emek ve doğal kaynak potansiyeline sahip olmasından dolayı Irak'a ihraç edilen ürünlerin bir kısmının bu bölgede üretilmesi, ekonomik açıdan etkinlik sağlamanın yanında bölge için büyük sorun olan işsizlik rakamlarının da düşmesine yardımcı olacaktır. Bölgenin şartları göz önüne alındığında, yatırım maliyeti düşük ve emek yoğun olan sektörlerin üretimlerini TRC3 bölgesinde gerçekleştirmeleri, firmalara avantaj yaratacaktır. Ancak tüm emek yoğun sektörlerin bu bölgede avantajlı olacağını belirtmek doğru olamayacaktır. Sektörün emek yoğun olmasının yanında Irak'a ihraç edilen rakamlarının yüksek olması ve taşıma giderlerinin çok olduğu hacimli ürünler olması sektörün bölgede sürdürülebilir üretimine katkı sağlayacaktır. Çalışma sonucunda, 2013 yılı itibariyle Irak'a 2 milyar 400 milyon dolarlık ihraç edilen "tarıma dayalı sanayi" ürünlerinin bu bölgede üretiminin teşvik edilmesinin uygun olacağı belirlenmiştir. Bunun yanında "plastik ve kauçuk" sektörünün ve "mobilya" sektörü de TRC3 bölgesinde üretilmesi etkinlik yaratacaktır. Bu iki sektörün bazı ürün guruplarının Irak'a olan ihracatı 2013 yılı itibari ile 1 milyar 100 milyondardır. Son olarak üretiminin teşvik edilmesinin uygun olacağı belirlenen sektör ise 2013 yılında Irak'a yaklaşık 750 milyon dolarlık ihraç edilen tekstil ve hazır giyim sektörüdür.

KAYANKÇA

Afxentiou, P. C. ve A. Serletis (1991). "Exports and GNP causality in the industrial countries: 1950-1985." *Kyklos*, 44(2): 167-179.

Balassa, B. (1978). "Exports and economic growth: further evidence." *Journal of development Economics*, 5(2): 181-189.

DİKA (2013). TRC3 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı.

- Dura, Y. C., M. K. Beser ve H. Acaroglu (2017). "Türkiye'nin İhracata Dayalı Büyümesinin Ekonometrik Analizi/Econometric Analysis of Turkey's Export-Led Growth." *Ege Akademik Bakış*, 17(2): 295.
- Ekanayake, E. (1999). "Exports and economic growth in Asian developing countries: cointegration and error-correction models." *Journal of Economic Development*, 24(2): 43-56.
- Ekonomi_Bakanlığı (2014). Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı Sektör Raporları, 2012.
- Emery, R. F. (1967). "The Relation Of Exports and Economic Growth." *Kyklos*, 20(4): 470-486.
- Hüseyini, İ. ve E. Çakmak (2016). "Türkiye'de İhracat ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Eş-Bütünleşme ve Nedensellik Analizi." *Ataturk University Journal of Economics & Administrative Sciences*, 30(4).
- İAOSB (2016). "İAOSB Haber Dergisi Mayıs 2012." from <http://www.iaosb.org.tr/edergi/2012/Mayis/>.
- İŞTEKOBİ (2013). "Tekstil Sektörüne Bakış." from <http://www.istekobi.com.tr/sektorler/tekstil-s9/sektore-bakis/tekstil-b9.aspx>.
- ITC (2016). "İnternational Trade Center." from <http://www.intracen.org/>.
- Kaya, V. ve İ. Hüseyini (2015). "İhracatın sektörel yapısı ve ülkelere dağılımının ekonomik büyüme üzerindeki etkileri: Türkiye örneği." *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 29(4).
- Kilic, N. Ö. ve M. Beser (2017). "Relationship of Foreign Trade and Economic Growth in Eurasian Economy: Panel Data Analysis." *International Journal of Economics and Finance*, 9(9): 1.
- Michaely, M. (1977). "Exports and growth: An empirical investigation." 4(1): 14.
- Pata, U. K. (2017). "Türkiye'de Dış Ticaret Ve Ekonomik Büyüme İlişkileri: Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi (1971-2014)." *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 31(1).
- PLASFED (2016). "PLASFED Basın Bültenleri." from <http://plasfed.org.tr/s/tr/anasayfa>.
- Seyidoğlu, H. (2009). Uluslararası İktisat-Teori ve Politika-Uygulama. Güzem Can Yayınevi, İstanbul.
- Syron, R. F. ve B. M. Walsh (1968). "The Relation of Exports And Economic Growth." *Kyklos*, 21(3): 5.
- TİM (2016). "Türkiye İhracatçılar Meclisi." from <http://www.tim.org.tr/tr/default.html>.
- TÜİK (2016). "Türkiye İstatistik Kurumu." from <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?param1=6¶m2=4&sitcrev=0&isicrev=0&sayac=5809>.
- Ünsal, E. M. (2009). "Makro İktisat (Gözden Geçirilmiş Sekizinci Baskı)." *Ankara: İmaj Yayıncılık*.